

УДК 342.34.1

І.В. Озімок, ад'юнкт кафедри конституційного та міжнародного права НАВС

ЦІННІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОГО СУСПІЛЬСТВА

В даній статті здійснено аналіз цінності конституційного права власності на землю для вітчизняного суспільства. Також зроблені відповідні висновки та пропозиції щодо цінності конституційного права власності на землю для вітчизняного суспільства.

Ключові слова: земля, власність на землю, цінність, суспільство.

В данной статье проведен анализ ценности конституционного права собственности на землю для отечественного общества. Также сделаны соответствующие выводы и предложения по ценности конституционного права собственности на землю для отечественного общества.

Ключевые слова: земля, собственность на землю, ценность, общество.

This makes the article analyzes the constitutional values of land ownership for the national society. Also, issued appropriate conclusions and proposals for constitutional values of land ownership for the national society.

Key words: land, land ownership, value, society.

Актуальність теми. Право, як і будь-яке інше явище, створене людиною, пов'язане з її існуванням і розвитком, підлягає аналізу з погляду ціннісного підходу. Визначити цінність права означає з'ясувати ідею права, його основне цільове призначення, позитивну роль у життєдіяльності соціуму або окремих індивідів. Право є цінним, оскільки здатне внаслідок своїх змістовних і формальних властивостей задовольняти потреби, бути інструментом реалізації і погодження інтересів тощо.

Виклад основного матеріалу. Цінність права є похідною від більш загальних людських цінностей. Право закріплює і охороняє численні цінності суспільного життя — свободу, справедливість, життя, здоров'я, гідність, матеріальний добробут, здорове довкілля, працю, сім'ю тощо. Ці цінності не тільки становлять зміст і сутність права, а й служать його метою, цілями окремих правових норм і правових інститутів[1]. Саме цінність конституційного права власності на землю є похідною для усіх згаданих цінностей суспільного життя. Виходячи з цього можна виділити декілька аспектів цінності конституційного права власності на землю, оскільки сама земля має різні правові режими та призначення: а) як явище, сенс якого полягає в реалізації ідеї права (власна цінність права); б) як особливий соціальний регулятор суспільних відносин (інструментальна цінність); в) як здобуток культури людства (історико-культурна цінність).

Власна цінність права пов'язана з його сутнісними характеристиками. Вона полягає в тому, що конституційне право власності є втіленням ідей свободи, рівності, толерантності, гуманізму і справедливості, які, власне, і становлять його сутність, оскільки закріплені нормами конституції України. Саме як явище, що протистоїть свавіллю і беззаконню у вирішенні земельних питань і в той же час забезпечує простір для впорядкованої соціальної свободи і активності, конституційне право власності на землю саме по собі посідає значуще місце в соціальному житті. Іншими словами, конституційне право власності на землю в ідеалі (ідея права) — це цінність упорядкованої соціальної свободи, справедливості, консенсусу у реалізації конституційного права власності на землю.

Конституційне право власності на землю є засобом забезпечення (гарантування) свободи у вирішенні земельних питань і разом з тим засобом її обмеження у вирішенні

окремих питань пов'язаних з землею. З одного боку, саме в праві свобода одержує свій найбільш концентрований вираз, у ньому вона реально матеріалізується, об'єктивується, існує в конкретних правових формах, принципах, інститутах. Виходячи з цього можна вважати конституційне право власності на землю абсолютним. З другого боку, в праві закріплюється не абсолютна свобода суб'єктів права, а тільки її певна міра, яка об'єктивно зумовлена і визначається з урахуванням системи відповідних концептуальних засад. Це свідчить про те що конституційне право власності на землю є частково абсолютним. Право виступає загальним масштабом і рівною мірою здійснення свободи в спільному житті людей. Право не усуває усі відмінності між різними індивідами, зумовлені їх здібностями і конкретними життєвими обставинами, а тільки формалізує і впорядковує ці відмінності за єдиною підставою, закріплюючи рівні можливості набуття тих або інших благ і забезпечуючи їх однаковою для всіх юридичною процедурою реалізації. Цінність конституційного права на землю як явища, сутністю котрого є справедливість, полягає в тому, що воно виступає і засобом, і результатом пошуку розумного балансу, рівноваги, пропорційності між «особистою свободою і загальним благом», проступком і покаранням, витратами (втратами) і придбаннями тощо. Слід зауважити про те що земля, як і будь-яка інша власність не може використовуватись власником на шкоду людині і суспільству. Власники земельних ділянок повинні забезпечувати виконання встановлених норм з тим, щоб реалізація права власності на землю і землекористування не завдавало шкоди правам і свободам громадян, інтересам суспільства, не погіршувало екологічну ситуацію і природні якості землі. Конституція України передбачає взаємні обов'язки суб'єктів власності і держави. Згідно з частинами 3 і 4 ст. 13 Конституції власність зобов'язує, тобто вона не повинна використовуватися власником на шкоду людині і суспільству. У свою чергу держава повинна забезпечити захист прав суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки, причому всі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Нарешті, Конституція України передбачає конкретні форми захисту. Згідно з частинами 4-7 ст. 41 Конституції ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, виходячи з того, що право власності є непорушним [2].

Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі[3].

Інструментальна цінність права зумовлюється передусім його особливими зовнішніми формальними властивостями: нормативністю, системністю, формальною визначеністю, загальнообов'язковістю та ін. Вона полягає в тому, що право: 1) виступає засобом розподілу основних матеріальних і духовних соціальних благ (через нормативне впорядкування фундаментальних суспільних відносин – власності, виробничих, сімейних, фінансових, політичних, духовних і т. д.); 2) містить низку специфічних правових засобів, необхідних для користування соціальними благами, – суб'єктивне право і юридичний обов'язок, юридична відповідальність, засоби процесуально-процедурного характеру тощо; 3) встановлює засоби і процедури охорони, захисту соціальних цінностей; 4) виступає ефективним і гуманним засобом розв'язання соціальних конфліктів; 5) унормовує поведінку різноманітних соціальних суб'єктів, гарантуючи порядок.

Історико-культурна цінність права полягає в тому, що воно належить до

фундаментальних цінностей світової культури, вироблених людством у перебігу його розвитку. В такому значенні право розглядається як атрибут цивілізації, як втілення гуманістичних прагнень людства, як результат боротьби за свободу і справедливість.

Ці три аспекти цінності права проявляються у загальнолюдському, загально-соціальному та особистісному вимірах.

Загальнолюдський (загальноцивілізаційний) вимір, тобто його цінність для людства в цілому, полягає в тому, що воно виступає найгуманнішим, єдиним прийнятним засобом розв'язання глобальних проблем сучасності (обмеженість ресурсів і боротьба за них, екологічна криза, регіональні воєнні конфлікти, релігійні та етнічні конфлікти тощо). Право як утвердження ідей гуманізму, соціальної свободи і справедливості, цінностей демократії виступає необхідною основою міжнародних відносин, засобом, здатним забезпечити гармонійне співіснування людства в цілому.

Загальносоціальний вимір, тобто цінність конституційного права власності на землю для усього суспільства, проявляється в тому, що це право: 1) сприяє формуванню суспільних відносин, необхідних для нормального розвитку та існування суспільства; 2) гарантує безпеку, впорядкованість та гармонізацію суспільних відносин, стабільність соціальної системи, цілісність, солідарність соціуму; 3) забезпечує подальший розвиток суспільних відносин. Таке значення права для суспільства зумовлено тим, що воно, по-перше, вносить універсальні загальні начала в життєдіяльність суспільства; по-друге, забезпечує правильне поєднання інтересів окремих осіб і суспільства в цілому; по-третє, здатне протистояти свавіллю, насильству, деструктивним соціальним явищам; по-четверте, його зміст становлять правила поведінки, що сформувалися на основі повторюваних суспільних відносин, а відтак, є результатом соціального відбору. Правом стають лише ті норми, зміст яких відповідає інтересам суспільства, які здатні забезпечити стабільність, прогресивний розвиток суспільства, адекватне історичним умовам поєднання індивідуального і суспільного інтересів.

Особистісний вимір, тобто цінність права для окремого індивіда, полягає в тому, що воно здатне задовольняти потребу людини в свободі і встановлює певний порядок її використання. Аби забезпечити своє існування і розвиток в суспільстві, стати особистістю, людина повинна мати певні можливості для власних свідомих дій стосовно інших людей, їх організацій, спільнот, природи, можливості для активної життєдіяльності, самореалізації. Певна сукупність таких можливостей характеризує стан свободи, який виступає найбільш загальною, найважливішою передумовою задоволення будь-яких потреб людини, є універсальною потребою особистості. Отже, особистісна цінність права виражається в тому, що воно: а) тією чи іншою мірою наділяє особистість свободою; б) встановлює певний порядок її використання для оволодіння різними благами, що сприяють всебічному і повному розвитку особистості.

У системі нормативно-правових актів держави Конституція України займає особливе місце: її норми мають найвищу юридичну силу, є нормами прямої дії. Вона визначає демократичну спрямованість розвитку правової і політичної систем країни. Відповідно конституційні норми можуть активно впливати на темпи розвитку не тільки державних інституцій, а й структур громадянського суспільства [4]. При цьому слід виходити з того, що немає підстав жорстко протиставляти державу і громадянське суспільство, оскільки вони перебувають у діалектичному взаємозв'язку. Це знайшло відображення і в Конституції України, яка регламентує не тільки основи правового статусу і систему органів державної влади, а й встановлює концептуально важливі

положення щодо структур громадянського суспільства, зокрема політичних партій, професійних спілок тощо.

На сучасному етапі політична характеристика громадянського суспільства найбільш чітко коригується з процесом становлення правової державності, в основі якого покладена ідея забезпечення прав людини і громадянина. Формування в Україні, як і у інших країнах СНД, громадянського суспільства реалізується на конституційних засадах.

Що ж таке громадянське суспільство. Окремі вчені під громадянським суспільством розуміють існування суспільного ладу, як вільного вибору людиною форм економічного, політичного і соціального життя, завдяки яким забезпечуються права і свободи людини. Інші вважають що громадянське суспільство - це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління.

Якщо, все це підсумувати то можна сказати, що громадянське суспільство - це система відносин, зв'язків між людьми (а також їхніми спільностями, об'єднаннями), котрим належать визнані державою формально рівні юридичні можливості бути, так чи інакше, власниками засобів і результатів праці та брати участь у політиці, в управлінні суспільством.

Основними елементами громадянського суспільства є: а) економічна основа Конституційного ладу в Україні; б) пріоритет прав і свобод людини у взаємовідносинах держави і особи. Адже поряд з державою, яка здійснює державну владу, Конституція України передбачає також існування громадянського суспільства, як системи відносно автономних щодо держави інститутів, які забезпечують конкретні способи соціального існування людей на підставі їх особистої свободи, обумовленої правом демократичної держави. Серед усіх інститутів громадянського суспільства основоположними, тобто такими, які є базою для інших елементів громадянського суспільства, є економічна основа конституційного ладу в Україні (власність, її основні форми), а також права і свободи людини і громадянина [5].

Статтю 14 Конституції України визначено, що право власності громадян, юридичних осіб і держави реалізується виключно законами України. Встановлюючи право власності на землю громадян і юридичних осіб, Основний Закон держави тим самим визнає право приватної власності на землю в Україні.

Виходячи з цього бачимо, що земля як основне національне багатство, перебуває під особливою охороною держави. Це свідчить про те, що серед інших об'єктів правовідносин пріоритет належить саме землі, та відповідно правовий режим інших об'єктів, безпосередньо залежить від землі, та пов'язаний з її правовим режимом.

Земля відіграє незамінну роль в життєдіяльності людини й суспільства. Адже вона є складовою частиною природного комплексу. Земля як з природної так і з економічної точки зору відіграє ведучу роль у суспільстві. У переважній більшості випадків земля є територіальним базисом для розміщення різних видів об'єктів — виробничої інфраструктури, допоміжних споруд, поселень громадян, культурних і релігійних пам'яток та ін.. А от у сфері сільського господарства, при виробництві аграрної продукції земля є головним, основним та незамінним засобом вирибництва, який разом із кліматом, працею людини, іншими продуктивними засобами спроможне постачати харчові продукти й продовольчу сировину.

Конституційне положення про те, що земля є основним національним багатством, закріплено також й у галузевому законодавстві, зокрема у ст. 19 Земельного кодексу України, де мова йде про те, що землі поділяються за основним цільовим призначенням на такі категорії: а) землі сільськогосподарського призначення; б) землі житлової та громадської забудови; в) землі природно заповідного та іншого природоохоронного призначення; г) землі оздоровчого призначення; д) землі рекреаційного призначення; е) землі історико-культурного призначення; є) землі лісогосподарського призначення; ж) землі водного фонду; з) землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Окрім цього з впевненістю можна сказати про те, що конституційне право власності на землю є необхідною умовою життєдіяльності вітчизняного суспільства

Саме суспільство (а точніше – накопичені ним матеріальні, соціальні, духовні та інші ресурси) є основним джерелом задоволення життєво необхідних потреб людини, «резервуаром» формування і здійснення тих можливостей людини, які, власне, складають її права реальні індивідуальні шанси людини у доступі до цих ресурсів, у користуванні «вирощеними» суспільством благами залежать від того, до якого соціального угруповання, осередку належить дана людина, яке положення займає кожна з них у суспільстві, які взаємовідносини, взаємовпливи існують поміж ними самими, а також між ними і державою. А також права людини, їх здійсненність безпосередньо зумовлюються тим, якою мірою, в який спосіб вони схвалені й «розподілені» носіями суспільної («публічної») влади – насамперед державою: чи в інтересах всіх і кожного, чи головним чином в інтересах частини суспільства.

Виходячи з цього ми з Вами можемо дати чітку оцінку тому, що громадянське суспільство є тотожним поняттю суспільства, оскільки воно відображає таке явище, яке виникає лише тоді, коли кожна людина офіційно визнається формально (юридично) рівноправною з усіма іншими людьми і перед державою та різноманітними суспільними об'єднаннями, тобто коли державна влада вбачає в усіх людях, що проживають на державній території, не підданих, а громадян – осіб, які мають повноцінні політичні права.

Громадянське суспільство, яке існувало в Україні протягом кількох десятиліть до кінця 80-х років, було значною мірою деформоване внаслідок домінування над ним недемократичної, тоталітаризованої держави. Сучасна Україна прагне здійснити перехід від такої ситуації до суспільства, де панує право, – до правового громадянського суспільства [6].

Людина з її потребами й інтересами, правами й свободами – центральний суб'єкт суспільства. Вона – активний діяч, має для цього необхідні можливості (матеріальні, часові, освітні). Повага, пошана до людини є вищим принципом такого суспільства.

Це означає, що при вирішенні будь-яких соціальних проблем, справ, питань саме людині, її існуванню й розвитку надається абсолютний, беззаперечний пріоритет. А права людини визнаються тим абсолютним, універсальним кордоном, переступати через який не може ніхто: ні інші люди, ні громадські об'єднання, організації, ні, тим більше, держава. Правове громадянське суспільство – це суспільство, олюднене. Проявом цього є закріплення основних прав людини у Конституції та в інших законах держави. У такому суспільстві права людини не тільки декларуються, офіційно визнаються, але й здійснюються в максимальних межах наявних ресурсів.

Перші кроки у цьому напрямку нині намагається здійснити й Україна. Але реалізація цього гуманістичного наміру дуже ускладнюється глибокою кризою в економічній і соціальній сферах, якою супроводжується перехід України до повноцінного громадянського суспільства. Між тим, вирішальною передумовою реальності багатьох прав людини, насамперед соціально-економічних, зокрема конституційного права власності на землю, є наявність у людини необхідних для цього матеріальних благ, які не тільки забезпечують фізичне існування і розвиток людини, але й можливість вибору нею, у тих чи інших межах, певного варіанту поведінки.

Справжня свобода людини неможлива без мінімального економічного підґрунтя. А воно найбільш надійно забезпечується власністю – насамперед власністю на землю, яка належить людині чи то індивідуально, чи то як членові колективу власників. Суспільство людей, позбавлених конституційного права власності, не може бути правовим. Перша особливість громадянського суспільства полягає в тому що якомога більше людей мають стати власниками землі. Правовому громадянському суспільству притаманна розгалуженість відносин між власниками. Людина, цілком позбавлена реальної власності на землю, перетворюється на особу, «прив'язану» економічною (пролетарій), а траплялося – й позаекономічною (раб, кріпосний) залежністю до іншої людини – власника. Що менша доля таких залежних людей у складі населення – то ширше коло осіб вільних, які виключно з власної волі (а не внаслідок, державного тиску, адміністративного, корпоративного примусу) обирають стратегію, спосіб і стиль свого життя. Безперечно, кожна людина, у тому числі й власник землі, залежить від тих реальних соціальних умов, за яких відбувається її життєдіяльність, – умов, що склалися до неї та незалежно від неї. Завжди залишається вірним відоме положення про те, що жити у суспільстві й бути вільним від нього не можна. Проте у людини майже завжди є безліч варіантів вибору поведінки (зокрема поведінки економічної), якщо її не позбавили цього штучно, примусово.

За своїми властивостями та цінністю земля є не тільки унікальним природним ресурсом, без якої неможливе існування 99,87% всієї флори та фауни планети. Для суспільного життя вона відіграє роль того фундаменту, на якому базуються вся система відносин власності. Як свідчить історія людства, неврахування цієї обставини правлячими елітами тих чи інших країн призводила до руйнування цілих імперій та трагедій колись сильних та заможних народів.

З огляду на зазначену ситуацію та враховуючи зростаючу цінність землі, як однієї з головних умов існування нинішнього і майбутніх поколінь, особливого та обмеженого природного ресурсу, який має визначальне значення для утвердження державного суверенітету та зміцнення національної безпеки, існує нагальна потреба в розробці довгострокової та зрозумілої всьому українському суспільству програми дій щодо забезпечення реалізації громадянами України конституційного права власності на землю, насамперед для вирішення однієї з найгостріших суспільних проблем – подолання бідності.

Цінність – діалектична єдність корисності речі для споживача, а також вартості (суспільно необхідних витрат виробництва) для виробника. Термін «цінність» має багато синонімів: користь, корисність, благо, надбання, вартість та ін. Як поняття, його інколи ще ототожнюють з поняттям вартості. Це зумовлено, зокрема тим, що в більшості європейських мов (економісти звернули на це увагу лише в 60-ті рр. ХХ ст.) поняття «цінність» і «вартість» виражаються через одне і теж слово: «wert» – у

німецькій; «value» – в англійській; «valog» – в іспанській [7, с. 898–899].

Спираючись на положення, відомі ще з рикардіанської теорії, західні економісти дійшли висновку, що цінність є вираженням корисності речі – для споживача, а також вартості (витрат виробництва) – для виробника.

Якщо підходити до землі з позицій споживача, то таким «споживачем» є все людство в особі певних конкретних суспільств.

Адже земля – не тільки простір будь-якої людської діяльності, а й простір людського життя взагалі, вона є фундаментальною передумовою його існування. Це означає можливість виникнення суперечностей між тим, як використовується земля у виробничому процесі і як це позначається на загальних природно-біологічних умовах існування людства. У міру втягування землі у виробничий процес, зростання населення Земної кулі і потреб у землі саме як в умові безпосереднього існування людини, ця суперечність із потенціальною перетворюється на реальну. Вона досягає такої гостроти, що, перш ніж використати землю у виробничих цілях, люди повинні вирішити питання: а як це позначиться на умовах їх загальнобіологічного та соціального існування. І тільки з урахуванням цього аспекту земля залучається у процес виробництва.

Така особливість землі має виняткове регулятивно-економічне значення. Оцінка її використання повинна бути завжди комплексною, тобто, по-перше, враховувати ефективність і можливість використання не в одній галузі, а в цілій системі галузей, пов'язаних із використанням землі, і, по-друге, оцінювати зміни економічних та соціальних умов життя і діяльності людей, до яких призведе той або інший спосіб використання землі.

Зауважимо, що перший аспект оцінки почали враховувати уже досить давно, а на другий практично поки ще не звертають уваги, хоча саме він може бути пов'язаний з такими змінами в умовах життя, нормалізація яких викличе необхідність додаткових витрат, які не йдуть ні в яке порівняння з економічними вигодами, що нібито були досягнуті при використанні землі.

Цінність землі – це усталене визнання діалектичної єдності таких її природних і економічних якостей, які є передумовою існування біологічної і суспільної форм життя за умов поєднання із землею необхідного для цього ресурсу праці.

Що стосується купівлі і продажу землі, то даний акт є формою реалізації не цінності або вартості землі, як це може здатися на перший погляд, а зовсім іншого економічного блага – можливості за рахунок землі одержати специфічний грошовий прибуток, прагнення до якого перетворює землю на капітал.

Земля спочатку вступає у процес виробництва як дана природою первісна сила, на основі якої здійснюється аграрне виробництво. У зазначеній ситуації вона виступає як земля-матерія, тобто як виробнича сила, дарована природою.

Неможливість задовольнити потреби за допомогою первісної природної сили землі призводить до необхідності виробляти зростаючу кількість продукту на основі впливу людини та її праці на стан і продуктивність землі. У ринковій економіці виробництво зростаючого продукту ґрунтується на витратах, що набувають форми капіталу. Головними напрямками збільшення землі-капіталу є нові вкладення у ділянки землі, що вже функціонують як засіб праці, а також поточні витрати, які об'єктивно ведуть до поліпшення властивостей землі.

З огляду на зазначене та з урахуванням особливостей нинішнього етапу земельної реформи в державі слід вжити додаткових заходів щодо забезпечення реалізації

громадянами України гарантованого Конституцією України права власності на землю, насамперед для вирішення однієї з найгостріших суспільних проблем – подолання бідності. Такий підхід, на мою думку, є цілком обґрунтованим, оскільки подолання бідності є складовою частиною і стрижнем програми реформ. А додаткові заходи щодо забезпечення реалізації громадянами України гарантованого Конституцією України права власності на землю значно підсилять соціальну спрямованість роботи міжвідомчої групи з аналізу стану додержання законодавства у сфері земельних відносин, яка вже створена і діє при Президентові України, спрацюють на її авторитет та повагу в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Відомості Верховної Ради України РСР. – 1990. - № 34. – Ст.499.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – Ст.141.
3. Екологічне право України / За ред. В.К. Попова, А.П. Гетьмана. – Х.,2011. – 480 с.
4. Харичков С., Рассадников С. О формах собственности на объекты природно-ресурсного потенциала в Украине // Экономика Украины. – 1996. - №9 – С.65-70.
5. Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды). – М., 1998. – 688 с.
6. Ерофеев Б.В. Экологическое право России. – М., 1996. – 624 с.
7. Андрейцев В.І. Конституційно-правові обтяження використання права власності на землю. Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=50230&cat_id=47049&ctime=1153900727437

УДК 351.746.1 (477)

О.К. Волох, к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права і процесу НАВС

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

У статті досліджено питання реалізації положень Закону України «Про захист персональних даних», враховуючи останні зміни і доповнення до нього. Узагальнено актуальні зауваження, висловлені з боку експертів, що не було враховано при прийнятті як самого закону, так і змін до нього.

Ключові слова: захист персональних даних, національна безпека, права людини, автоматизована система, обробка даних.

В статье рассмотрены проблемные вопросы, связанные с реализацией Закона Украины «О защите персональных данных», учитывая последние изменения и дополнения к нему. Обобщены актуальные замечания, высказанные со стороны экспертов, которые остались неучтенными как при принятии самого закона, так и изменений к нему.

Ключевые слова: защита персональных данных, национальная безопасность, права человека, автоматизированная система, обработка данных.

The article discusses the issue of defense of human rights and freedoms for personal data protection. Actual remarks to corresponding law are generalized.

Key words: personal data protection, national security, human rights, automated system, data processing.